

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, обліку і аудиту

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять

з освітньої компоненти

«БЮДЖЕТНА СИСТЕМА»

Харків – 2026

Методичні вказівки розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів, обліку і аудиту 23 березня 2026 р., протокол № 7.

Призначено для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» усіх форм здобуття освіти.

Укладачі:

доценти О. А. Єрмоленко,

Н. М. Лисьонкова

Рецензент

доц. К. А. Карачарова

МЕТА І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Незалежно від рівня економічного розвитку, політичного режиму чи моделі державного устрою бюджетна система є важливим інструментом управління суспільними фінансами, перерозподілу національного доходу та реалізації державної політики. Бюджет – це не лише фінансовий план держави на певний період, а і центральна ланка системи публічних фінансів, через яку держава виконує свої основні функції: забезпечення суспільних благ, соціального захисту, національної безпеки, економічного розвитку і стабілізації.

Бюджетна система є складним соціально-економічним інститутом, що відображає економічні відносини між державою, бізнесом і громадянами щодо формування, розподілу та використання централізованих грошових фондів. Вона виконує розподільчу, стабілізаційну, контрольну і стимулюючу функції, безпосередньо впливаючи на рівень життя населення, економічне зростання, регіональний розвиток і міжнародну конкурентоспроможність країни.

Роль бюджетної системи в житті суспільства настільки значна, що її елементи (податки, державні видатки, бюджетний дефіцит, державний борг) є складовими повсякденного інформаційного поля, економічних дискусій, політичних програм та управлінських рішень на всіх рівнях.

Ядро знань про бюджетну систему – це освітня компонента «Бюджетна система», яка забезпечує теоретичну та методологічну підготовку фахівців із фінансів, економіки, державного управління, публічного менеджменту, податкової політики, бухгалтерського обліку, а також осіб, чия професійна діяльність пов'язана з плануванням, аналізом і контролем публічних фінансів.

Метою освітньої компоненти є формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань і практичних навичок щодо сутності, структури, принципів побудови та функціонування бюджетної системи держави,

механізмів бюджетного процесу, а також ролі бюджету в соціально-економічному розвитку країни.

Освітня компонента спрямована на розвиток аналітичного, критичного та системного мислення, здатності застосовувати теоретичні знання для аналізу реальних бюджетних процесів, оцінювання фіскальної політики держави, а також формування навичок обґрунтовано ухвалювати рішення у сфері публічних фінансів.

Основними завданнями освітньої компоненти є:

- вивчення економічної природи бюджету і бюджетної системи, її складових і принципів функціонування;
- ознайомлення з нормативно-правовими засадами формування та виконання бюджетів різних рівнів;
- формування знань про організацію бюджетного процесу та повноваження його учасників;
- аналіз доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, джерел їх формування і напрямів використання;
- дослідження міжбюджетних відносин і механізмів бюджетного регулювання;
- розвиток умінь застосовувати бюджетні показники для оцінювання фінансового стану держави та органів місцевого самоврядування;
- набуття практичних навичок аналізу та планування бюджетних показників в умовах сучасної бюджетної політики.

Здобувачі, які успішно опанували курс, повинні вміти:

- розкривати економічну природу бюджету і аналізувати його функції;
- характеризувати структуру та принципи побудови бюджетної системи України;
- аналізувати доходи і видатки бюджету за функціональною та економічною класифікаціями;

- аналізувати ефективність бюджетних видатків і соціальної результативності трансфертів;
- оцінювати вплив бюджетної політики на економічне зростання, соціальну стабільність і сталий розвиток;
- аналізувати стан державного боргу, динаміку боргового навантаження та видатки на його обслуговування;
- формулювати обґрунтовані висновки на основі аналізу даних;
- використовувати нормативно-правову базу та офіційні джерела інформації для аналізу бюджетних процесів.

Виконуючи практичні завдання, необхідно дотримуватися такої послідовності:

- вказати назву теми та номер завдання;
- навести умови задачі або сформулювати аналітичне питання;
- провести теоретичне обґрунтування або короткий аналіз;
- виконати розрахунки (якщо передбачено) із використанням формул, розгорнутими поясненнями і точністю до 0,001 (для індексів, коефіцієнтів) або 0,1 % (для відсотків);
- результати оформлювати в таблиці, побудовані за правилами статистики та фінансового аналізу, і широко використовувати графічне подання даних для наочності;
- провести економічну інтерпретацію отриманих результатів;
- зробити висновки, що випливають з проведеного аналізу, і за необхідності вказати джерела даних і нормативно-правові акти.

Особливу увагу слід приділяти правильному застосуванню бюджетної класифікації; економічному змісту розрахованих показників; взаємозв'язку між доходами, видатками, дефіцитом і боргом; оцінюванню ефективності та результативності бюджетних програм; критичному аналізу бюджетної політики в різних економічних умовах.

Тема 1

СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ БЮДЖЕТУ ДЕРЖАВИ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів вищої освіти системне теоретичне розуміння бюджету як центральної категорії публічних фінансів, його економічної природи, основних функцій, а також ролі в регулюванні соціально-економічних процесів і забезпеченні принципів сталого розвитку держави.

Теоретичний матеріал

Бюджет держави є основним інструментом публічних фінансів і важливим механізмом реалізації фіскальної політики. За визначенням Бюджетного кодексу України, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, що здійснюювані органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Економічна природа бюджету полягає в тому, що він є системою грошових відносин між державою та суб'єктами господарювання і населенням із приводу централізованого розподілу і перерозподілу частини ВВП. Бюджет виконує чотири класичні функції:

- розподільчу – перерозподіл доходів і ресурсів між секторами економіки, регіонами, соціальними групами;
- стабілізаційну – антициклічне регулювання сукупного попиту, пом'якшення економічних коливань;
- контрольну – забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності використання публічних коштів;

– стимулюючи – створення умов для економічного зростання, інновацій і структурних перетворень через фіскальні стимули та інвестиції.

Роль бюджету в соціально-економічному розвитку держави полягає в забезпеченні виконання основних суспільних функцій: надання суспільних благ, корекція ринкових провалів, підтримка соціальної стабільності, стимулювання довгострокового зростання. Через видатки на освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та науку бюджет формує людський і фізичний капітал, що є базовими факторами потенційного ВВП.

Вплив бюджетної політики на сталий розвиток проявляється через інтеграцію трьох вимірів сталості: економічного, соціального та екологічного. Бюджетна політика може сприяти сталому розвитку:

– через інвестиції в «зелену» інфраструктуру та відновлювані джерела енергії;

– підтримку освіти, науки та інновацій, що підвищують ресурсоефективність;

– соціальні трансферти, які зменшують нерівність і бідність;

– фіскальні інструменти екологічного регулювання (екоподатки, субсидії на «зелені» технології).

У теорії сталого розвитку (модель Хартвіка, концепція «сильної» і «слабкої» сталості) державні фінанси розглядають як один із головних інструментів забезпечення міжпоколінної справедливості.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте чотири основні функції бюджету. Для кожної функції наведіть по одному конкретному прикладу бюджетної політики, який ілюструє її реалізацію (можна використовувати як український, так і міжнародний досвід). Поясніть, чому розподільча і стабілізаційна функції часто вступають у конфлікт між собою.

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує роль бюджету в соціально-економічному розвитку для трьох різних типів економічної системи:

- а) ринкова економіка з мінімальним державним втручанням;
- б) змішана економіка з активною фіскальною політикою;
- в) економіка в умовах глибокої кризи або постконфліктного відновлення.

Для кожного типу вкажіть домінуючу функцію бюджету, основні пріоритети видатків.

Завдання 3

Обґрунтуйте, чому бюджетна політика є одним із найважливіших інструментів реалізації Цілей сталого розвитку ООН (Agenda 2030). Наведіть приклади бюджетних заходів, які одночасно сприяють кільком цілям сталого розвитку (наприклад Ціль 1 «Подолання бідності», Ціль 4 «Якісна освіта», Ціль 13 «Боротьба зі зміною клімату»).

Теми рефератів

1 Еволюція теоретичних поглядів на економічну природу та функції державного бюджету: від класичної школи до сучасних посткейнсіанських та інституційних підходів.

2 Конфлікт між стабілізаційною та розподільчою функціями бюджету: теоретичні дискусії та емпіричні приклади з різних країн.

3 Бюджет як інструмент реалізації концепції сталого розвитку: міжнародний досвід інтеграції екологічних, соціальних та економічних пріоритетів у бюджетну політику.

4 Роль фіскальної політики в забезпеченні міжпоколінної справедливості: теорія сталості та практика країн ОЕСР.

5 Порівняльний аналіз впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток у країнах із різним рівнем фіскальної децентралізації.

Контрольні запитання

- 1 Яке визначення бюджету наведено в Бюджетному кодексі України?
- 2 Назвіть чотири класичні функції бюджету.
- 3 У чому полягає розподільча функція бюджету?
- 4 Як реалізована стабілізаційна функція бюджету в період економічного спаду?
- 5 Яка функція бюджету забезпечує прозорість і підзвітність використання публічних коштів?
- 6 Наведіть приклад реалізації стимулюючої функції бюджету.
- 7 Як саме бюджет впливає на формування людського капіталу?
- 8 Назвіть три основні напрями, через які бюджетна політика сприяє сталому розвитку.
- 9 Чому видатки на освіту і науку вважають інвестиціями в довгострокове економічне зростання?
- 10 Як пов'язана бюджетна політика з концепцією міжпоколінної справедливості в теорії сталого розвитку?

Література [1-3, 10-13, 17, 18].

Тема 2

БЮДЖЕТНИЙ УСТРІЙ І ПОБУДОВА БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння бюджетного устрою як організаційно-правової основи функціонування бюджетної системи, її структури, основних принципів побудови та механізмів взаємодії між рівнями бюджетної системи; розвинути навички порівняльного аналізу

бюджетних систем унітарних і федеративних держав із метою розуміння впливу державного устрою на розподіл бюджетних повноважень і фінансових ресурсів.

Теоретичний матеріал

Бюджетний устрій – це сукупність правових, організаційних та економічних засад побудови і функціонування бюджетної системи держави, що визначають її структуру, принципи взаємодії між ланками, розмежування доходів і видатків, а також механізми фінансового вирівнювання.

Бюджетна система України є дворівневою та відповідає унітарному характеру держави:

- перший рівень – Державний бюджет України;
- другий рівень – місцеві бюджети, до яких належать:
 - а) бюджет Автономної Республіки Крим;
 - б) обласні бюджети;
 - в) районні бюджети;
 - г) бюджети територіальних громад (сільські, селищні, міські);
 - д) бюджети районів у містах (за наявності районних у місті рад).

Взаємодія між рівнями відбувається через механізми міжбюджетних відносин:

- розмежування доходів і видатків за бюджетною класифікацією;
- міжбюджетні трансферти (дотації вирівнювання, субвенції, субсидії, реверсна дотація);
- делеговані повноваження та їх фінансування.

Бюджетна система України ґрунтована на принципах, закріплених у ст. 7 Бюджетного кодексу України:

- єдності;
- збалансованості;

- самостійності;
- повноти;
- обґрунтованості;
- ефективності та результативності;
- субсидіарності;
- цільового використання бюджетних коштів;
- справедливості і неупередженості;
- публічності та прозорості;
- відповідальності.

Порівняння унітарних і федеративних бюджетних систем:

– унітарні держави (Україна, Франція, Польща, Японія) – дворівнева система, єдина правова база, значна роль центрального бюджету, обмежена податкова автономія місцевих органів, сильні механізми вертикального вирівнювання;

– федеративні держави (США, Німеччина, Канада, Росія) – трирівнева або багатоступенева система (федеральний/державний/муніципальний рівень), конституційно закріплена податкова і бюджетна автономія суб'єктів федерації, горизонтальне вирівнювання переважає над вертикальним, значна частка доходів і видатків сформована на рівні суб'єктів федерації.

Практичні завдання

Завдання 1

Надайте (або опишіть у текстовому вигляді) схему структури бюджетної системи України. Вкажіть усі основні ланки місцевих бюджетів і поясніть, чому в унітарній державі не існує окремого рівня «бюджетів суб'єктів федерації», на відміну від федеративних держав.

Завдання 2

Виберіть три принципи бюджетного устрою України (на ваш вибір) і наведіть по одному конкретному прикладу їх реалізації на практиці (можна використовувати положення Бюджетного кодексу, механізми міжбюджетних відносин, практику бюджетного процесу). Поясніть, які проблеми або суперечності виникають із реалізацією кожного з цих принципів.

Завдання 3

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує основні характеристики бюджетної системи в унітарній і федеративній державах:

- а) кількість рівнів бюджетної системи;
- б) ступінь податкової та бюджетної автономії субнаціональних органів;
- в) роль і обсяг міжбюджетних трансфертів;
- г) механізм вирівнювання бюджетної забезпеченості територій.

Додайте коротке обґрунтування переваг і недоліків кожного типу для ефективного розподілу публічних ресурсів.

Теми рефератів

1 Еволюція бюджетного устрою України: від радянської унітарно-централізованої моделі до сучасної системи з елементами фіскальної децентралізації.

2 Принцип субсидіарності в бюджетній системі: теоретичні основи та практичні виклики реалізації в унітарних державах після реформ децентралізації.

3 Порівняльний аналіз механізмів міжбюджетних відносин в унітарних (Україна, Франція, Польща) і федеративних державах (Німеччина, США, Канада).

4 Вплив конституційного устрою держави на ступінь фіскальної автономії субнаціональних органів влади: теоретичні підходи та емпіричні дані.

5 Проблеми та перспективи посилення фіскальної децентралізації в унітарній державі: баланс між самостійністю місцевих бюджетів і єдністю бюджетної системи.

Контрольні запитання

1 Яке визначення бюджетної системи наведено в Бюджетному кодексі України?

2 Назвіть усі рівні бюджетної системи України.

3 Які бюджети входять до складу місцевих бюджетів?

4 У чому полягає сутність бюджетного устрою держави?

5 Назвіть принцип бюджетної системи, що передбачає єдину правову базу, класифікацію та звітність для всіх бюджетів.

6 Який принцип бюджетного устрою забезпечує вирішення питань на найбільш наближеному до громадян рівні?

7 У чому полягає відмінність між вертикальним і горизонтальним бюджетним вирівнюванням?

8 Назвіть основні механізми взаємодії між державним бюджетом і місцевими бюджетами в Україні.

9 Чому у федеративних державах частка доходів і видатків суб'єктів федерації зазвичай значно вища, ніж частка місцевих бюджетів в унітарних державах?

10 Які переваги та недоліки дворівневої бюджетної системи порівняно з тривірневою системою федеративних держав?

Література [1, 3, 5, 11, 12, 14, 17, 18].

Тема 3

СИСТЕМА ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння системи доходів бюджету як основи фінансового забезпечення державних функцій, класифікації та джерел формування доходів, ролі податкових і неподаткових надходжень, а також значення стабільності та достатності дохідної бази для забезпечення фінансової стійкості держави і виконання її соціально-економічних зобов'язань.

Теоретичний матеріал

Система доходів бюджету – це сукупність економічних відносин, пов'язаних із мобілізацією фінансових ресурсів до централізованих фондів держави (державного та місцевих бюджетів) для фінансування суспільних потреб. Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету поділяють на доходи загального фонду і доходи спеціального фонду.

Класифікація доходів бюджету за ознаками:

- економічна природа: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій із капіталом, офіційні трансферти;
- джерело формування: доходи від резидентів і нерезидентів, внутрішні та зовнішні;
- рівень бюджету: доходи державного бюджету, доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти.

Основні групи джерел формування доходів:

1 Податкові надходження (зазвичай 80–90 % загальних доходів):

- податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості;
- податки на товари та послуги (ПДВ, акцизний податок);
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішньоекономічні операції (мити);

- податки на власність;
- рентна плата і плата за користування природними ресурсами;
- інші податки та збори.

2 Неподаткові надходження:

- доходи від власності та підприємницької діяльності (дивіденди, орендна плата, плата за адміністративні послуги);
- адміністративні збори та платежі, доходи від невиробничого продажу;
- надходження від штрафів і фінансових санкцій;
- інші неподаткові надходження.

3 Доходи від операцій із капіталом (продаж основних засобів, землі, нематеріальних активів, приватизація).

4 Офіційні трансферти (гранти, субсидії від міжнародних організацій, трансферти з інших бюджетів).

Податкові надходження є основним і найбільш стабільним джерелом, оскільки мають примусовий, регулярний характер і прив'язані до економічної активності. Неподаткові надходження та доходи від капітальних операцій менш стабільні, залежать від кон'юнктури, управлінських рішень і зовнішніх факторів.

Роль доходів бюджету в забезпеченні фінансової стабільності держави:

- створення достатньої та передбачуваної ресурсної бази для виконання видаткових зобов'язань;
- підтримка платоспроможності держави (здатності виконувати боргові зобов'язання);
- забезпечення антициклічного регулювання (збільшення доходів у періоди зростання, амортизація спадів через автоматичні стабілізатори);
- мінімізація залежності від зовнішніх джерел фінансування дефіциту.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте економічну класифікацію доходів бюджету. Вкажіть, які надходження належать до податкових і неподаткових. Обґрунтуйте, чому в більшості країн саме податкові надходження становлять переважну частку доходів бюджету. Чому це вважають ознакою розвиненої податкової системи?

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує структуру доходів бюджету в трьох різних економічних умовах:

- а) період стійкого економічного зростання та високої ділової активності;
- б) період глибокої рецесії або економічної кризи;
- в) період значного зовнішнього шоку (війна, пандемія, глобальна фінансова криза).

Для кожного сценарію вкажіть два-три основні джерела доходів за часткою та поясніть, чому структура доходів змінюється.

Завдання 3

Обґрунтуйте, чому високий рівень залежності від податкових надходжень вважають ознакою фінансової стабільності держави, а значну частку доходів від продажу активів, приватизації або зовнішньої допомоги – ознакою вразливості. Наведіть приклади країн або періодів, коли зміна структури доходів суттєво вплинула на рівень фінансової стабільності.

Теми рефератів

1 Еволюція структури доходів державного бюджету: від домінування неподаткових надходжень до сучасної податкової моделі в розвинених країнах.

2 Податкові надходження як основа фінансової автономії держави: теоретичні основи та емпіричні тенденції в країнах ОЕСР і країнах із перехідною економікою.

3 Роль неподаткових надходжень у системі доходів бюджету: переваги, ризики та проблеми ефективного управління державною власністю.

4 Вплив зовнішніх офіційних трансфертів на фінансову стабільність держави: випадки залежності від міжнародної допомоги і стратегії виходу з такої залежності.

5 Порівняльний аналіз стабільності податкової бази в унітарних і федеративних державах: відмінності в розподілі податкових джерел між рівнями влади.

Контрольні запитання

1 Яке визначення доходів бюджету наведено в Бюджетному кодексі України?

2 Назвіть основні групи доходів бюджету за економічною класифікацією.

3 Які надходження належать до податкових доходів?

4 Які надходження вважають неподатковими?

5 Чому податкові надходження становлять переважну частку доходів у більшості сучасних держав?

6 Назвіть основні види доходів від державної власності та підприємницької діяльності.

7 У чому полягає перевага податкових надходжень порівняно з доходами від операцій із капіталом з точки зору стабільності?

8 Яку роль відіграють офіційні трансферти в структурі доходів бюджету?

9 Як пов'язана стабільність дохідної бази бюджету з рівнем фінансової незалежності держави?

10 Назвіть основні фактори, що впливають на динаміку податкових надходжень у різні фази економічного циклу.

Література [1-3, 11, 13, 15-18].

Тема 4

СИСТЕМА ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння системи видатків бюджету як основного механізму реалізації державних функцій і пріоритетів політики; опанувати бюджетну класифікацію видатків, її логіку та практичне застосування; розвинути навички аналізу структури видатків державного та місцевих бюджетів, а також методів оцінювання ефективності, результативності та економності використання бюджетних ресурсів.

Теоретичний матеріал

Система видатків бюджету – це сукупність економічних відносин, пов'язаних із використанням централізованих фінансових ресурсів держави для виконання її завдань, функцій і соціально-економічних зобов'язань. Видатки є активною частиною бюджетної політики, через яку держава безпосередньо впливає на розподіл ресурсів, соціальну справедливість, економічне зростання і стабільність.

Бюджетна класифікація видатків в Україні здійснювана за двома основними ознаками (ст. 8–10 Бюджетного кодексу України):

1 Функціональна класифікація (відображає цільове призначення видатків, тобто суспільні функції, на які спрямовані кошти):

- 0100 Загальнодержавні функції;
- 0200 Оборона;
- 0300 Громадський порядок, безпека та судова влада;
- 0400 Економічна діяльність;
- 0500 Охорона навколишнього середовища;
- 0600 Житлово-комунальне господарство;
- 0700 Охорона здоров'я;
- 0800 Рекреація, культура і релігія;
- 0900 Освіта;
- 1000 Соціальний захист і соціальне забезпечення;
- 1100 Видатки, не віднесені до інших категорій.

2 Економічна класифікація (відображає характер витрат):

- поточні видатки (заробітна плата, нарахування, медикаменти, комунальні послуги, трансферти населенню та іншим бюджетам);
- капітальні видатки (придбання основних засобів, капітальне будівництво, капітальний ремонт, створення запасів);
- кредитування з вирахуванням погашення;
- погашення основної суми боргу;
- видатки на державне управління та обслуговування боргу.

Структура видатків державного бюджету зазвичай має високу частку захищених статей (зарплата, пенсії, соціальні виплати, обслуговування боргу) і видатків на оборону та безпеку в умовах зовнішньої загрози. Місцеві бюджети мають значно більшу частку видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, житлово-комунальне господарство та благоустрій.

Оцінюють ефективність бюджетних видатків за такими принципами:

- економічність (мінімізація витрат за заданого рівня результату);

- продуктивність (максимізація результату за заданого рівня витрат);
- результативність (ступінь досягнення запланованих цілей і показників);

- відповідність соціальним пріоритетам і стратегічним цілям держави.

Сучасні підходи включають програмно-цільовий метод, performance budgeting, аналіз витрат і вигод (cost-benefit analysis), оцінювання соціальної та економічної ефективності бюджетних програм.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте функціональну класифікацію видатків. Вкажіть, до яких розділів (за кодом і назвою) належать такі видатки:

- а) виплата пенсій за віком;
- б) закупівля озброєння та військової техніки;
- в) фінансування загальноосвітніх шкіл;
- г) субвенції на оплату енергоносіїв для пільгових категорій населення;
- д) будівництво та ремонт автомобільних доріг державного значення.

Поясніть, чому функціональна класифікація є основним інструментом для аналізу пріоритетів державної політики.

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує типову структуру видатків за функціональною класифікацією в трьох різних ситуаціях:

а) держава в період довготривалого економічного зростання та соціальної стабільності;

б) держава в умовах глибокої економічної кризи та високого безробіття;

в) держава в період активного збройного конфлікту або безпосередньої зовнішньої загрози.

Для кожного сценарію вкажіть три-чотири розділи з найбільшою часткою видатків і коротко поясніть зміну пріоритетів.

Завдання 3

Обґрунтуйте відмінності між оцінюванням ефективності поточних і капітальних видатків. Поясніть, чому в умовах жорстких бюджетних обмежень скорочення найчастіше відбувається саме за рахунок капітальних видатків. Які довгострокові негативні наслідки це може мати для економічного розвитку та якості суспільних послуг.

Теми рефератів

1 Еволюція бюджетної класифікації видатків: від касового методу до сучасних систем функціональної та економічної класифікації (COFOG, GFSM).

2 Програмно-цільовий метод бюджетування як інструмент підвищення ефективності та результативності видатків: міжнародний досвід і українська практика.

3 Структура видатків державного і місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації: баланс між соціальними зобов'язаннями та інвестиційними можливостями.

4 Методи оцінювання ефективності бюджетних видатків: performance budgeting, cost-effectiveness analysis, соціальний аудит і їх застосування.

5 Проблема «захищених статей» видатків: переваги, ризики бюджетної ригідності та можливі шляхи підвищення гнучкості бюджетної політики.

Контрольні запитання

1 Які дві основні ознаки використовують для класифікації видатків бюджету в Україні?

2 Назвіть п'ять-шість основних розділів функціональної класифікації видатків.

3 До якої економічної категорії належать видатки на заробітну плату з нарахуваннями?

4 Які видатки вважають капітальними за економічною класифікацією?

5 Чому видатки на оборону та соціальний захист часто відносять до захищених статей?

6 У чому полягає принцип результативності використання бюджетних коштів?

7 Назвіть основні органи, що здійснюють зовнішній контроль за ефективністю використання бюджетних коштів в Україні.

8 Чому в умовах бюджетної кризи скорочення найчастіше відбувається за рахунок капітальних видатків?

9 Яка різниця між економічною та функціональною класифікацією видатків із точки зору аналізу пріоритетів політики?

10 Як пов'язані оцінювання ефективності бюджетних видатків і концепція performance-based budgeting?

Література [1, 3, 11, 13, 14, 16-18].

Тема 5

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ТА НАУКУ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння ролі бюджетних видатків на економічну діяльність і науково-дослідницьку сферу як стратегічні інструменти забезпечення довгострокового

економічного зростання, структурної модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності; розвинути навички аналізу бюджетних програм економічного спрямування, оцінювання ефективності державної підтримки інновацій і наукових досліджень.

Теоретичний матеріал

Видатки бюджету на економічну діяльність держави охоплюють фінансування заходів, спрямованих на створення умов для сталого економічного зростання, підвищення продуктивності факторів виробництва, структурних перетворень і конкурентоспроможності національної економіки. До цієї групи належать:

- інвестиції в інфраструктуру (транспорт, енергетика, логістика, цифровізація, водогосподарський комплекс);
- державна підтримка основних галузей (агропромисловий комплекс, промисловість, ІТ, експортно-орієнтовані сектори);
- програми регіонального розвитку та подолання депресивності територій;
- субсидії, дотації, гарантії та пільгове кредитування для бізнесу.

Окремий і надзвичайно важливий блок становлять видатки на науку, науково-дослідницьку та інноваційну діяльність:

- фінансування фундаментальних і прикладних досліджень;
- державні цільові науково-технічні програми;
- утримання національних академій наук, науково-дослідних інститутів, лабораторій;
- грантова підтримка науковців і наукових колективів;
- розвиток інноваційної інфраструктури (наукові парки, технопарки, індустріальні парки, центри трансферу технологій);
- підтримка вищої освіти III–IV рівнів акредитації в частині наукової діяльності.

Стратегічне значення цих видатків полягає в їхній здатності генерувати позитивні зовнішні ефекти (positive externalities), які приватний сектор не зацікавлений або не здатний фінансувати в достатньому обсязі. У сучасних ендогенних моделях економічного зростання (Ромер, Лукас, Аджемоглу) державні інвестиції в науку, інновації та інфраструктуру розглядають як один із головних драйверів підвищення темпів зростання потенційного ВВП і переходу до економіки знань.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте функціональну класифікацію видатків бюджету за розділом «Економічна діяльність» і підрозділом «Інноваційна та науково-технічна діяльність». Вкажіть основні напрями фінансування в кожному з них. Обґрунтуйте, чому видатки на науку та інфраструктуру переважно належать до капітальних видатків, а не поточних. Як це пов'язано з їхньою довгостроковою віддачею?

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує пріоритети та обсяги бюджетного фінансування економічної діяльності та науки в трьох різних типах економік:

а) високорозвинена інноваційна економіка (країни ОЕСР із високим рівнем R&D);

б) країна з перехідною економікою в активній фазі структурних реформ;

в) країна в постконфліктному або посткризовому відновленні з обмеженими фіскальними ресурсами.

Для кожного типу вкажіть два-три головні напрями видатків, приблизну частку у ВВП або загальних видатках і поясніть логіку пріоритетів.

Завдання 3

Виберіть одну типову бюджетну програму економічного спрямування (наприклад державна цільова програма розвитку інноваційної інфраструктури, програма підтримки експорту, програма розвитку доріг державного значення або грантова програма НАН України). Проаналізуйте її за схемою:

- мета і завдання програми;
- джерела фінансування;
- основні показники результативності (KPI);
- можливі індикатори ефективності та проблеми їх вимірювання.

Обґрунтуйте, чому оцінювання ефективності таких програм є складнішим порівняно із соціальними трансфертами.

Теми рефератів

1 Ендогенні моделі економічного зростання і роль держави у фінансуванні науки та інфраструктури (Ромер, Лукас, Аджемоглу).

2 Державна підтримка науково-дослідницької та інноваційної діяльності: міжнародний досвід країн-лідерів (Ізраїль, Південна Корея, Фінляндія, США) і проблеми країн із середнім рівнем доходу.

3 Інвестиції в інфраструктуру як фактор підвищення потенційного ВВП: оцінювання мультиплікаторів державних інвестицій та емпіричні дослідження.

4 Ефективність бюджетних програм економічного спрямування: методологія оцінювання, типові проблеми та шляхи підвищення результативності.

5 Порівняльний аналіз частки видатків на економічну діяльність і науку в структурі бюджетів країн ОЕСР, країн Центральної Європи та країн, що розвиваються.

Контрольні запитання

1 До якої функціональної групи видатків належать інвестиції в транспортну інфраструктуру?

2 Які видатки включає підрозділ «Інноваційна та науково-технічна діяльність»?

3 У чому полягає основна відмінність між поточними та капітальними видатками на економічну діяльність?

4 Назвіть три основні напрями бюджетного фінансування в рамках економічної діяльності держави.

5 Чому фундаментальні наукові дослідження фінансовані переважно з державного бюджету?

6 Які позитивні зовнішні ефекти генерують державні інвестиції в науку та інновації?

7 Назвіть основні інструменти державної підтримки інноваційної діяльності.

8 Чому в умовах бюджетних обмежень видатки на науку та інфраструктуру часто скорочують першими?

9 Як пов'язані видатки на економічну діяльність і науку з концепцією економіки знань?

10 Які основні труднощі виникають з оцінюванням ефективності бюджетних програм економічного спрямування?

Література [1, 3, 6, 11, 13, 16-18].

Тема 6

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ

Мета заняття

Сформувані в здобувачів системне теоретичне розуміння видатків бюджету на соціальний захист населення та соціальну сферу як важливого механізму реалізації принципу соціальної держави, зменшення нерівності, підтримки вразливих груп та інвестицій у людський капітал. Розвинути навички аналізу структури та динаміки соціальних видатків, оцінювання їхньої соціальної ефективності та дослідження впливу цих видатків на рівень життя населення.

Теоретичний матеріал

Видатки бюджету на соціальний захист населення та соціальну сферу становлять одну з найбільших і найстабільніших груп видатків у більшості сучасних держав. Вони охоплюють фінансування заходів, спрямованих:

- на забезпечення базових соціальних прав і гарантій;
- підтримку доходів у період втрати працездатності, безробіття, старості, інвалідності;
- компенсацію особливих життєвих обставин (багатодітність, малозабезпеченість, статус учасника бойових дій тощо);
- розвиток і підтримку систем освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг.

Основні напрями бюджетного фінансування:

- пенсійне забезпечення (солідарна система, виплати за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника);
- соціальні допомоги та пільги (допомога малозабезпеченим сім'ям, багатодітним, особам з інвалідністю, субсидії на ЖКП, пільги різним категоріям);

- соціальні послуги (соціальний захист дітей, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, центри соціальних служб, реабілітація);

- освіта (дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища);

- охорона здоров'я (первинна медична допомога, спеціалізована та високоспеціалізована медична допомога, державні програми закупівлі ліків, профілактика);

- соціальна інфраструктура (будівництво, реконструкція та утримання закладів соціальної сфери).

Соціальну ефективність бюджетних видатків оцінюють за такими критеріями:

- ступінь охоплення цільових груп (targeting accuracy);

- зменшення рівня бідності та нерівності (вплив на Gini, показники бідності за доходами та витратами);

- підвищення доступності базових соціальних послуг;

- вплив на соціальну стабільність і довіру до держави;

- інвестиційний ефект (розвиток людського капіталу, довгострокове зростання продуктивності).

Вплив соціальних видатків на рівень життя населення проявляється:

- через пряме збільшення наявних доходів домогосподарств (трансферти);

- зменшення витрат на базові потреби (субсидії, пільги);

- підвищення якості життя через доступ до освіти і медичних послуг;

- амортизацію негативних шоків (криза, безробіття, інфляція, війна).

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте функціональну класифікацію видатків за розділами «Соціальний захист та соціальне забезпечення», «Освіта», «Охорона

здоров'я». Вкажіть основні підрозділи кожного розділу та поясніть, чому більшість видатків на соціальний захист належать до поточних трансфертних видатків, тоді як частина видатків на освіту та охорону здоров'я має капітальний характер.

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує пріоритети і структуру соціальних видатків у трьох різних соціально-економічних умовах:

- а) період стійкого економічного зростання та низького рівня бідності;
- б) період глибокої економічної кризи з високим безробіттям та інфляцією;
- в) період постконфліктного відновлення або після масштабного зовнішнього шоку.

Для кожного сценарію вкажіть два-три основні напрями соціальних видатків і поясніть, як змінюється їхня частка та спрямованість.

Завдання 3

Виберіть один з основних видів соціальних трансфертів (наприклад пенсії за віком, субсидії на оплату ЖКП, допомога малозабезпеченим сім'ям, державна соціальна допомога особам з інвалідністю). Проаналізуйте його за схемою:

- цільова група;
- механізм призначення та виплати;
- джерела фінансування (державний/місцеві бюджети);
- основні показники ефективності (охоплення, рівень заміщення доходу, вплив на бідність);
- головні проблеми та ризики (недофінансування, помилки таргетингу, адміністративні витрати).

Обґрунтуйте, чи вважаєте ви цей вид трансферту достатньо ефективним з точки зору впливу на рівень життя населення.

Теми рефератів

1 Теоретичні основи соціальної держави та бюджетне фінансування соціального захисту: концепції соціальної справедливості (Ролз, Сен, Нозік).

2 Пенсійні системи в сучасних державах: солідарна модель vs накопичувальна – порівняльний аналіз соціальної ефективності.

3 Соціальні трансферти як інструмент зменшення бідності та нерівності: емпіричні дослідження впливу на показники Gini та бідності.

4 Бюджетне фінансування освіти і охорони здоров'я як інвестиції в людський капітал: довгострокові соціально-економічні ефекти.

5 Порівняльний аналіз частки і структури соціальних видатків у бюджетах країн ОЕСР, країн Центральної та Східної Європи та України: детермінанти і тенденції.

Контрольні запитання

1 До якого розділу функціональної класифікації належать видатки на виплату пенсій за віком?

2 Назвіть основні види соціальних допомог і пільг, що фінансовані з бюджету.

3 Які основні підрозділи входять до розділу «Освіта» за функціональною класифікацією?

4 Які видатки включає розділ «Охорона здоров'я»?

5 У чому полягає інвестиційний характер видатків на освіту і охорону здоров'я?

6 Назвіть основні критерії оцінювання соціальної ефективності бюджетних видатків.

7 Як соціальні трансферти впливають на рівень бідності та нерівності доходів?

8 Чому в період економічної кризи частка видатків на соціальний захист зазвичай зростає?

9 Які основні ризики неефективного таргетингу соціальних виплат?

10 Як пов'язані соціальні видатки з концепцією людського капіталу та довгостроковим економічним зростанням?

Література [1, 3, 4, 6, 9, 11, 16-18].

Тема 7

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБОРОНУ ТА УПРАВЛІННЯ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння видатків бюджету на національну оборону та державне управління як важливих інструментів забезпечення національної безпеки, суверенітету держави та ефективного функціонування публічної влади; розкрити специфіку структури цих видатків, механізми визначення пріоритетів у сфері національної безпеки, а також основні проблеми та виклики ефективності використання бюджетних коштів у сфері державного управління.

Теоретичний матеріал

Видатки бюджету на оборону і державне управління належать до групи видатків загальнодержавного значення та виконують функції забезпечення зовнішньої та внутрішньої безпеки держави, а також підтримання інституційної спроможності публічної влади.

До видатків на оборону (функціональний розділ «Національна оборона») належать:

- утримання Збройних Сил України та інших військових формувань;
- закупівля озброєння, військової техніки і боєприпасів;

- науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у військовій сфері;

- підготовка військових кадрів;

- утримання військової інфраструктури;

- соціальний захист військовослужбовців і ветеранів війни.

Видатки на державне управління (функціональний розділ «Загальнодержавні функції» в частині, що стосується органів державної влади) охоплюють:

- утримання Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, центральних органів виконавчої влади;

- фінансування судової влади, прокуратури, правоохоронних органів (крім тих, що віднесені до громадського порядку та безпеки);

- забезпечення діяльності дипломатичної служби;

- утримання органів місцевого самоврядування в частині делегованих повноважень.

Пріоритети у сфері національної безпеки визначені Стратегією національної безпеки України, Воєнною доктриною, законами про оборонне планування та щорічними законами про державний бюджет. У мирний час видатки на оборону зазвичай становлять 2–4 % ВВП (рекомендація НАТО – не менше 2 %), в умовах збройного конфлікту або безпосередньої загрози частка може зростати до 30–50 % і більше загальних видатків.

Проблеми ефективності використання коштів у сфері управління включають:

- високі адміністративні витрати;

- дублювання функцій між органами влади;

- недостатню прозорість і корупційні ризики;

- низьку результативність (відсутність чітких KPI і performance-based budgeting);

- слабку координацію між цивільним і військовим управлінням в умовах гібридної загрози.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте функціональну класифікацію видатків бюджету за розділами «Національна оборона» і «Загальнодержавні функції» (частина державного управління). Вкажіть основні підрозділи кожного розділу та поясніть, чому видатки на оборону переважно належать до капітальних (закупівля озброєння, будівництво об'єктів), а видатки на державне управління – до поточних.

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує пріоритети бюджетного фінансування оборони і державного управління в трьох різних геополітичних умовах:

- а) мирний період, низька ймовірність зовнішньої агресії;
- б) період «холодної війни» або стійкої військової напруженості;
- в) період активного збройного конфлікту або безпосередньої загрози державній незалежності.

Для кожного сценарію вкажіть два-три головні напрями видатків і поясніть, як змінюється співвідношення між видатками на оборону і цивільне управління.

Завдання 3

Обґрунтуйте, чому ефективність використання коштів у сфері державного управління є критично важливою навіть у період високих видатків на оборону. Поясніть, які основні фактори знижують ефективність адміністративних видатків (дублювання, корупція, відсутність цифровізації тощо) і які міжнародні практики (наприклад performance budgeting, zero-based budgeting) можуть бути застосовані для підвищення ефективності.

Теми рефератів

1 Теоретичні основи визначення оптимального рівня видатків на національну оборону: моделі «гармати чи масло» і сучасні підходи щодо оцінювання оборонного тягаря.

2 Бюджетне фінансування оборони в умовах гібридної війни: специфіка витрат на кібербезпеку, інформаційну безпеку та неконвенційні загрози.

3 Порівняльний аналіз частки видатків на оборону в бюджетах країн НАТО, країн-партнерів та України: тенденції та детермінанти.

4 Проблеми ефективності державного управління в умовах обмежених бюджетних ресурсів: міжнародний досвід реформування адміністративного апарату.

5 Видатки на оборону і державне управління як фактор макроекономічної стабільності: вплив на дефіцит, борг та інфляцію в період військової кризи.

Контрольні запитання

1 До якої функціональної групи видатків належать витрати на утримання Збройних Сил України?

2 Які основні підрозділи входять до розділу «Національна оборона» за функціональною класифікацією?

3 Які видатки державного управління відносять до розділу «Загальнодержавні функції»?

4 Назвіть три основні напрями видатків на національну оборону, крім утримання особового складу.

5 Яка міжнародна рекомендація щодо мінімального рівня видатків на оборону як відсотка ВВП?

6 Чому в умовах збройного конфлікту частка видатків на оборону може перевищувати 40–50 % загального бюджету?

7 Які основні проблеми ефективності використання коштів у сфері державного управління ви знаєте?

8 У чому полягає відмінність між поточними та капітальними видатками на оборону?

9 Назвіть приклади інструментів підвищення ефективності адміністративних видатків.

10 Як пов'язані видатки на оборону та державне управління з концепцією «державної спроможності» (state capacity)?

Література [1, 3, 7, 8, 11-13, 17, 18].

Тема 8

ДЕРЖАВНИЙ КРЕДИТ І ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ НА ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

Мета заняття

Сформувати в здобувачів системне теоретичне розуміння сутності державного кредиту як інструменту тимчасового залучення фінансових ресурсів, його основних форм та економічної природи; розкрити механізми формування та управління державним боргом, а також специфіку бюджетних видатків на обслуговування боргових зобов'язань, їхній вплив на фіскальну стійкість держави і довгострокові наслідки для економіки.

Теоретичний матеріал

Державний кредит – це сукупність економічних відносин між державою (як позичальником) і юридичними та фізичними особами, іноземними державами, міжнародними організаціями (як кредиторами) щодо залучення тимчасово вільних коштів на умовах поверненості,

платності та строковості. Держава є і позичальником, емітентом боргових зобов'язань або гарантом.

Основні форми державного кредиту:

- внутрішній державний кредит (випуск державних цінних паперів: ОВДП, казначейські зобов'язання, облігації внутрішньої державної позики);

- зовнішній державний кредит (позики міжнародних фінансових організацій – МВФ, Світовий банк, ЄБРР, двосторонні урядові кредити, єврооблігації);

- гарантований державою кредит (зобов'язання за кредитами державних підприємств, місцевих органів влади);

- казначейські позики, векселі, інші короткострокові інструменти.

Державний борг – це сукупність усіх непогашених боргових зобов'язань держави на певну дату, включаючи основну суму боргу та нараховані, але не сплачені відсотки. Борги поділяють:

- на прямий державний борг;

- гарантований державою борг;

- внутрішній і зовнішній борг.

Видатки бюджету на обслуговування державного боргу включають:

- виплату відсотків (відсоткові платежі);

- погашення основної суми боргу (амортизаційні платежі);

- витрати на розміщення, обслуговування та погашення боргових інструментів (комісії, агентські послуги тощо).

Ці видатки належать до групи «Обслуговування державного боргу» за функціональною класифікацією та до поточних видатків за економічною класифікацією. Зростання боргового навантаження призводить до ефекту «витіснення» (crowding out) приватних інвестицій, збільшення тиску на бюджет, обмеження фіскального простору для інших пріоритетних видатків.

Практичні завдання

Завдання 1

Проаналізуйте основні форми державного кредиту. Складіть таблицю з трьома колонками:

- форма державного кредиту;
- основні інструменти;
- переваги та ризики для держави-позичальника.

Заповніть таблицю для внутрішнього та зовнішнього державного кредиту і поясніть, чому в умовах високої інфляції або девальвації національної валюти внутрішній борг у національній валюті може бути менш ризикованим, ніж зовнішній.

Завдання 2

Складіть порівняльну таблицю (три стовпчики), що характеризує структуру та динаміку державного боргу в трьох різних макроекономічних умовах:

- а) період стійкого економічного зростання та низького рівня боргового навантаження;
- б) період глибокої рецесії з високим дефіцитом бюджету;
- в) період постконфліктного відновлення з масштабною міжнародною допомогою.

Для кожного сценарію вкажіть домінуючі форми боргу (внутрішній/зовнішній), основних кредиторів і рівень боргового навантаження (борг/ВВП).

Завдання 3

Обґрунтуйте, чому видатки на обслуговування державного боргу вважають «жорсткими» або «обов'язковими» видатками бюджету. Поясніть, у яких випадках зростання цих видатків може призвести до ефекту «боргової спіралі» і які заходи фіскальної політики (реструктуризація,

скорочення дефіциту, зростання доходів) допомагають запобігти такому сценарію.

Теми рефератів

1 Теоретичні концепції державного боргу: класична, кейнсіанська та рикардіанська точки зору на вплив боргу на економічне зростання.

2 Еволюція форм державного кредиту: від внутрішніх позик до єврооблігацій і програм МВФ – історичний і сучасний аналіз.

3 Порівняльний аналіз структури державного боргу в країнах із розвинутою економікою, країнах із перехідною економікою та країнах, що розвиваються.

4 Видатки на обслуговування державного боргу як фактор обмеження фіскального простору: проблема «боргового витіснення» та емпіричні дослідження.

5 Стратегії управління державним боргом у період високої боргової вразливості: реструктуризація, подовження строків, зниження вартості обслуговування.

Контрольні запитання

1 Яке визначення державного кредиту прийнято в теорії фінансів?

2 Назвіть основні форми державного кредиту за джерелом залучення коштів.

3 У чому полягає відмінність між прямим державним боргом і гарантованим державою боргом?

4 Які основні види державних цінних паперів використовують для внутрішнього державного кредиту в Україні?

5 Назвіть основні міжнародні організації, що надають зовнішні кредити урядам.

6 До якої економічної класифікації видатків належать платежі з обслуговування державного боргу?

7 Які компоненти включають видатки на обслуговування державного боргу?

8 Що таке ефект «витіснення» (crowding out) у контексті державного боргу?

9 Які основні ризики зростання зовнішнього державного боргу для економіки країни?

10 Назвіть основні інструменти управління державним боргом, спрямовані на зниження боргового навантаження.

Література [1, 3, 11-13, 17, 18].

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТІВ

Реферат є одним із основних видів самостійної роботи здобувача з ОК «Бюджетна система». Він має демонструвати вміння працювати з науковою літературою, нормативно-правовими актами, офіційними даними, аналізувати бюджетну політику та робити обґрунтовані висновки в академічному стилі.

1 Загальні вимоги щодо змісту та структури реферату.

Обсяг реферату: 12–18 сторінок друкованого тексту (без урахування титульного аркуша, змісту, списку літератури та додатків).

Формат сторінки: А4, поля: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє та нижнє – 20 мм.

Шрифт: Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал – 1,5.

Вирівнювання тексту: по ширині (justify).

Нумерація сторінок: арабськими цифрами, починаючи з третьої сторінки (зміст – сторінка 2), номер проставляти внизу по центру.

Обов'язкова структура реферату:

1 Титульний аркуш (додаток А).

2 Зміст .

3 Вступ (1,0-1,5 сторінки).

4 Основна частина (поділяють на два-чотири розділи, 9-14 сторінок).

5 Висновки (0,8-1,2 сторінки).

6 Список використаних джерел (не менше 12-15 позицій).

7 Додатки (за потреби: таблиці, графіки, схеми, витяги з законів тощо).

2 Вимоги щодо змісту структурних елементів.

Титульний аркуш (зразок наведено в додатку А).

Зміст оформлюють із номерами сторінок, автоматично генеровано в текстовому редакторі.

Вступ:

- актуальність теми;
- мета реферату;
- завдання (чотири-шість конкретних пунктів);
- об'єкт і предмет дослідження;
- методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо);
- структура роботи.

Основна частина

Поділяють на два-чотири логічно пов'язані розділи (з підрозділами).

Кожен розділ повинен мати:

- теоретичне обґрунтування;
- аналіз нормативної бази (Бюджетний кодекс, закони про держбюджет, постанови КМУ тощо);
- фактичні дані (таблиці, графіки, діаграми);
- власний аналіз та оцінку;
- посилання на джерела (внутрішньотекстові).

Висновки:

- узагальнення основних результатів;

- відповіді на поставлені у вступі завдання;
- власні оцінки та пропозиції щодо вдосконалення бюджетної політики (якщо тема дозволяє);

– не допускають дослівного повторення тексту з основної частини.

Список використаних джерел

Оформлюють за ДСТУ 8302:2015 (алфавітний порядок).

Мінімум 12-15 джерел:

- не менше чотирьох-п'яти підручників/навчальних посібників;
- Бюджетний кодекс та один-два закони;
- дві-чотири наукові статті або монографії;
- офіційні сайти Мінфіну, Держстату, ВРУ (із датою звернення).

Приклад оформлення:

1 Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 01.01.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 04.03.2026).

2 Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 512 с.

3 Юрій С. І., Федосов В. М., Лютий І. О. Бюджетна система України : підручник. Київ : Знання, 2022. 456 с.

Додатки:

- нумерують окремо (Додаток А, Dodatok Б тощо);
- мають назви та посилання в тексті;
- містять тільки допоміжний матеріал (великі таблиці, схеми, витяги з нормативних актів).

3 Вимоги щодо стилю та мови:

- академічний стиль: об'єктивність, логічність, точність формулювань;
- уникати: особистих займенників «я», «ми», розмовних висловів, надмірної емоційності;

- використовувати терміни з Бюджетного кодексу та підручників;
- усі цитати та запозичені ідеї супроводжувати посиланнями.

4 Посилання в тексті:

- внутрішньотекстові: [1, с. 45], [2], [3, с. 112–115];
- підрядкові (винесення у примітки) – допускають лише для пояснень або перекладів;
- посилання на закони (ст. 7 Бюджетного кодексу України).

5 Технічні вимоги:

- файл у форматі .docx або .pdf;
- назва файлу: Прізвище_Ініціали_Група_Тема реферату;
- обов'язково перевірити на антиплагіат (рекомендований рівень оригінальності – не нижче 70 %);
- реферат подають у друкованому вигляді (один примірник) + електронна версія (на флешці або через корпоративну пошту/платформу Moodle).

6 Критерії оцінювання:

- відповідність темі та повнота розкриття (30 %);
- глибина теоретичного аналізу та використання першоджерел (25 %);
- якість аналізу фактичних даних, таблиць, графіків (20 %);
- логічність, послідовність викладу, власні висновки (15 %);
- правильність оформлення, стиль, мова, орфографія, пунктуація (10 %).

Дотримання цих правил є обов'язковим. Реферати, оформлені з грубими порушеннями, можуть бути повернені на доопрацювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (чинна редакція станом на 2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2 Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України: станом на 30 жовтня 2020 р. / О. П. Гетманець, А. І. Денисов, О. Ю. Дрозд та ін.; за заг. ред. А. О. Монаєнка. Київ: Професіонал, 2020. 318 с.

3 Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 512 с.

4 Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 15.05.2003 р. № 794-IV (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-15>.

5 Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

6 Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

7 Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

8 Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

9 Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

10 Конституція України : прийнята 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

11 Кравченко В. І., Паска О. В. Бюджетна система України : підручник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. 420 с.

12 Бюджетна система України : навч. посіб. / В. М. Опарін, С. Я. Кондратюк, Є. О. Малік та ін. Київ : ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. 392 с.

13 Пасічник Ю. В. Бюджетна система України : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2008. 595 с. (класичне видання, часто використовуване в університетах).

14 Паска О. В. Міжбюджетні відносини в Україні: навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 288 с.

15 Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (чинна редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

16 Скрипник М. І., Коваленко О. М. Державні фінанси : підручник. Київ : КНЕУ, 2021. 368 с.

17 Федосов В. М. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури; Тернопіль : Економічна думка, 2012. 871 с.

18 Юрій С. І., Федосов В. М., Лютий І. О. Бюджетна система України : підручник. Київ : Знання, 2022. 456 с.

ДОДАТОК А

Приклад оформлення титульного аркуша реферату

Міністерство освіти і науки України
Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра «Фінанси, облік і аудит»

РЕФЕРАТ

з освітньої компоненти «Бюджетна система»

на тему

«Державна підтримка науково-дослідницької та інноваційної діяльності:
міжнародний досвід країн-лідерів (Ізраїль, Південна Корея, Фінляндія,
США) і проблеми країн із середнім рівнем доходу»

Виконав студент
групи 101-ФС-Д25
Петренко В. В.

Перевірив:
к. е. н., доцент Єрмоленко О. А.
Національна шкала _____
Кількість балів ___ Оцінка ECTS _____

Харків 2026

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять

з освітньої компоненти

«БЮДЖЕТНА СИСТЕМА»

Відповідальний за випуск Лисьонкова Н. М.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 06.04.2026 р.

Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж . Замовлення № .

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха,7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018